

РАДОЈКА ЦИЦМИЛ-РЕМЕТИЋ
(Београд)

ФИТОНИМИ И ЗООНИМИ У ТОПОНИМИЈИ ДУРМИТОРСКОГ СЕЛА ЦРНЕ ГОРЕ

Рад доноси инвентар фитонима и зоонима у топонимији Црне Горе, села смештеног на падинама Дурмитора и овиченог кањонима Таре и Сушице. Кључне речи и изрази: *микрoџојоним(и)ја, џојоним(и)ја, фи-џоним, зооним, једночлани џојоним, двочлани џојоним.*

0. У оквиру програма Одбора за ономастику Српске академије наука и уметности сакупљена је комплетна ономастичка грађа на подручју Пиве. Тај обимни посао у Пивској жупи обавила је Мара Тијанић, а на Пивској планини (с изузетком села Поље Црквичко, које је обрадила др Милица Радовић-Теших) аутор ових редова. Задатак је обављен према писаним упутствима академика Павла Ивића, дугогодишњег председника Одбора за ономастику САНУ, стручњака и педагога, којему вечити дужник остајем и због свесрдне стручне и научне подршке и сталног подстицања да истрајем у дугим и напорним теренским истраживањима по дурмиторским врлетима. Цео мој рад на прикупљању и сређивању ономастичке грађе Пивске планине био би неупоредиво тежи и неизвеснији без драгоцене и несебичне сталне помоћи проф. Светозара Стијовића, који, такође, не дочека да види ни прве објављене резултате тога труда.

1. Пива одавно привлачи пажњу путописаца, хроничара и научника. У њој су, као што је познато, поодавно извршена етнографска (Томић 1949; Благојевић 1971) и дијалектолошка истраживања (Вуковић 1938-1939; Вуковић 1940).¹

Село Црна Гора, у народу Пивске планине Мала Црна Гора, лежи на троугластом платоу, „на таванку“, према духовитом запажању

¹ Личности и делу Ј. Вуковића посвећен је и научни скуп одржан у Београду 29. и 30. јуна 1998. године. Реферати са скупа штампани су у књизи *Личности и дјело академика Јована Вуковића*. — Београд, 1998, Удружење Дурмитораца у Београду, стр. 1-180.

С. Томића (Томић 1949: 500), уоквиреном кањонима Таре и Сушице и Великим Штуоцем, високим обронком (2103 m) Дурмитора. Црна Гора је, свакако због специфичног географског положаја, једино пивско насеље које је после Другог светског рата припојено општини Жабљак. Село, данас сведено на неких тридесетак (а године 1961. ту је живео 391 становник!) „сталних“ (остарелих) лица, дели судбину насеља других сличних српских области, па и, разуме се, осталог дела расељене Пиве, препуштене дивљем растињу, корову и зверињу.

2. Необично богат рељеф изузетно изломљеног терена какав је пространи атар Мале Црне Горе и континуирана насељеност целог простора од праисторијске епохе до данас даровали су нам богат, до данас незабележен ономастикон. На територији села Црне Горе (са његовим катунима, припадајућим деловима кањона двеју плаховитих река и пашњака на Дурмитору) записано је преко 650 микротопонима. Објављивање комплетне топонимије овога насеља остављам за другу прилику, а овде ћу изложити инвентар фитонима и зоонима уз кратак осврт на њихову творбену структуру. На крају долази речник уочених фитонима и зоонима.

ФИТОНИМИ

3. Дурмиторски масив има релативно богату флору и фауну. Када је о флори реч, не треба губити из вида чињеницу да ова изузетно врлетна област, с изузетком, додуше, окомитих стена и литица, углавном и нема пустог, растињем необраслог терена. Флору овога типичног алпског карсног простора чини самоникло растиње од дрвећа до познатих планинских трава и корова. И овде је, дакле, биолошка стварност, као и у многим другим српским крајевима,² „пренета“ у топонимију. У локалном ономастикону нашли су се и такозвани „културни“ фитоними, називи појединих потеса добијени по врсти

² Фитолингвистика код нас у последње време постаје предмет интересовања све већег броја истраживача. О томе, уосталом, сведоче и посебни зборници прилога из ове проблематике: *Прилози из фитолингвистике*. Зборник радова. — Ниш (Филозофски факултет у Нишу), I (1966), стр. 122; II (1998), стр. 105. Уп. и: Марија Л. Шпис-Пулум, *Фитонимија југозападне Бачке (коровска флора)*. — Српски дијалектолошки зборник, Београд, 1995, књ. XLI, 399–490; Вилотијс Вукадиновић, *Фитоними у микрофитонимији Сокобањске коњине*. — Зборник радова са симпозијума „Стогодишњица флоре околине Ниша“, Ниш, 1985, 207–217; Недељко Богдановић, *Називи биља и животиња у фитонимији сврљешког краја*. — Ономатолошки прилози, Београд, 1981, књ. II, 159–170; Драгана Вељковић, *Фитоними фитонимског јорекла у њимочком говору*. — Зборник радова са III симпозијума о флори југоисточне Србије, Фитолингвистика, Лесковац–Пирот, 1993, 69–79.

пољопривредних култура које се узгајају (или су се узгајале) на овој терену.

4. Понајвише фитонима се односи на именовање по врсти дрвета, једног од предуслова опстанка човека на дурмиторским врлетима: од неопходног огрева, преко грађе до сточне хране:

Бор: Бор, Борнајџо, рамо, Борнајџи врт;

бреза: Брезова усов;

Буква: Буква, Водена буква, Букове пећине, Буково рамо, Подбукве;

граб: Грабље, Велико грабље, Мало грабље;

дрен: Дренови до;

ива: Иве, Ивоје стране;

Јавор: Јавор, Јаворовице;

Јасика: Јасика, Јасике, Јасик;

Јела: Јела, Крња јела, Јелице, Јелићи;

Клек(а): Клек, Клека, Клеке;

Лија: Лија;

Омора: Омора, Крива омора.

О фауни Мале Црне Горе сведоче и топоними *Шума, Шуме, гора* (Перадова *гора*, Горња Перадова *гора*, Језичка *гора* // Језића *гора*, Кусоњина *гора*, Сирова *гора*, Суморова *гора*, Стублинска *гора*). Напомињем да све пописане „шуме“ и „горе“ означавају локалитете обрасле шумом. Разуме се да уз шуму и *гору* стоје и *Живци*//*Живчићи*//*Живићи*, овећи потес шуме у Штуоцу. Назив потиче из времена када је означавао младу шуму. И делови дрвета нашли су одраза у локалном ономастикону (*Лучев њањ*, *Лучево* брдо, *Пријека* *клада*). Многи фитоними су временом, стицајем разних околности, остајали без мотивационог „покрића“. Сече шума, пожари и други свесни и несвесни чиниоци довели су, на пример, до тога да је Честа, равна страна *Голог* *врга*, данас обична голет.

5. Иако богати, сочни пашњаци прекривају највећи део Пивске планине, па и атара Мале Црне Горе, не импресионира број топонима добијених према врсти траве: *Бљушијурац*, *Тривунов бљушијурац*, *Броћанац*, *Јаблан* *бара*, *Буснајџи* *ток*, *Пелинова* *долина*, *Пелиновац*, *Пискави* *до* (вероватно по *трави* *пискавици*), *Сиљевача*, *Сомина*, *Трновци*, *Цријемуша*, *Чемернајџи* *под*, *Чемернајџица*. У трагању за разлогом бројчаног заостајања именовања према травама не треба потцењивати важност дрвета као оријентира у свакодневном животу тамошњих људи, а пре свега дурмиторских пастира.

6. У атару села Црне Горе нису ретки ни такозвани културни топоними, називи који сведоче о привреди тога краја. У овом случају

суочени смо са типичним планинским сточарством и висинском пољопривредом сведеном на житарице (без кукуруза) и свега неколике повртарске културе (кртола, купус, лук, а тек одскора и „модерни“ зелениш). У условима сурове алпске климе, на висини од 1500 и више метара, не може се, разуме се, говорити о било каквом воћарству.

У културне топониме сврставају се именована резултата свесног људског напора и жеље да се природни ресурси ставе у функцију животних потреба становништва. У овој прилици релевантни су називи у вези са земљорадњом, с врстама узгајиваних култура: *Овсишће*, *Овсишћа*, *Ражишће*, *Ражишћа*, *Ланишће*, *Ланишћа*.

ЗООНИМИ

7. Континуирано узгајање домаћих и стално присуство дивљих животиња одразило се, разуме се, на ономастикон ових дурмиторских врлети. Ваља, међутим, нагласити помало изненађујућу малобројност именована овога типа.

Највећи број прибележених зоонима односи се на станишта дивљих животиња: *Међећи* до (Горњи *Међећи* до, Доњи *Међећи* до), *Гугућини* до, *Јеребице*, *Лисичина*, *Међеђе* ждријело, *Змиње* рамо. Овде долазе и: *Звљеришћа*//*Звјеришћа*, те тзв. културни зооними *Телећа* ограда и *Телећа* продо.

По свему судећи, иза именована неких локалитета стоји судбина појединих животиња или, пак, нека специфичност јединки. У ову групу сврстани су примери типа *Крилоњин* до, *Кусоњин* до, *Кусоњина* гора, *Медоњино* рамо, *Шароњина* главица. Временом је у народу затрвена мотивација именована ових локалитета (место страдања неке животиње или, пак, способност неког говечета да „зађе“ у предео по правилу неприступачан његовој врсти?). За разлику од наведених случајева, сасвим је прозирна мотивација именована потеса *Говећа усав* (точило у пашњаку, опасан, изузетно стрм терен на коме су се често „ломила говеда“).

Сличност са појединим животињама или деловима њиховог тела објашњава порекло неких зоонима: *Кљунак*, Велики *кљунак*, Мали *кљунак*, *Кобилара* // *Кобилећа* глава, а одатле после и *Кобилећа* влака.

8. Није тешко објаснити очигледну диспропорцију између богатства фауне и броја забележених зоонима. И овде се по правилу именује ретко, диференцијално, док оно што је „нормално“ и свакодневно не оставља трага у топонимији. И тако у ономастикону иностраног села које баштини два велика кањона настањена разним зверињем и повелики део громадног Дурмитора никакав траг не остави-

ше стада срна и дивокоза, чопори вукова, те јата орлова, јастребова и других планинских птица. Ономастичарима је, дакле, лако објашњив један привидан парадокс: безводна Мала Црна Гора обилује хидронимима, а оскудева зоонимима, насупрот разноликости и богатству животињског света.

СТРУКТУРНО-ТВОРБЕНИ АСПЕКТ

9. Посебно међу фитонимима Мале Црне Горе доминирају једночлани називи, међу којима су честа неизведена имена: *Бор, Буква, Иве, Јавор, Јасика, Јасике, Јела, Клек, Клека, Клеке, Лиља, Омора*. Доминација једночланих неизведених топонима сведочи о дугој, континуираној стабилизацији једног локалног ономастикона. Нема сумње да је бар неким од наведених случајева претходила предлошко-падежна синтаagma и да је до топонимизације фитонимских (а свакако и других) синтагми долазило на следећи начин. **Код букве* > *Буква*, **Код лиље* > *Лиља*, **Код јасике* > *Јасика* и сл.

10. И у ономастикону Мале Црне Горе чести су топоними изведени суфиксима уобичајеним код именовања географских потеса. У нашем случају треба посебно поменути фитониме и зоониме настале помоћу а) суфикса деминутивно-хипокористичког и б) суфикса месног значења:

а) *-ић/-чић*: *Живићи//Живчићи, Јелићи*;

-(а)к: *Кљунак, Велики кљунак, Мали кљунак*.

Разуме се да су бар неки од наведених оних одавно у језичком осећању Црногораца — без хипокористичног својства.

б) *-(а)џ*: *Бљушиџурац, Тривунов бљушиџурац, Броћанац, Пелиновац, Пелиновци*;

-ина: *Лисичина, Сомина*;

-ице: *Јаворовице, Јелице, Јеребице, Чемернајице*;

-иштие: *Звјериштие//Звљериштие, Лаништие, Овсиштие, Ражистије, Ражистија*;

-ача: *Сиљеваче*;

-ар: *Омари*;

-је: *Грабље*

Топоними на *-иштие* носе исти семантички садржај: „некадашње место неке ствари“, односно дивљих животиња, звери.

11. Ономастикон села Црне Горе карактерише и присуство топономастичких сложеница, назива добијених срастањем двочланих синтагми. Потврде тога типа, додуше, сасвим су ретке међу фитони-

мима: *Подбукве*. Случајеви овога типа управо су одлика стабилизованих ономастикона.

12. Код двочланих топонима већина отпада на синтагме са придевским атрибутом неантропонимског порекла, с тим да доминирају конструкције са антонимским придевским паровима типа *велики : мали*: *Велико грабље, Мало грабље, Велики кљунак, Мали кљунак, Велики клек, Водена буква, Сирова гора, Сирове оmore, Суви клек, Крива оmore, Крња јела, Пријека клада*.

Синтагме са присвојним придевом изведеним од антропонима, с изузетком *Горње Перадове горе*, у ономастикону Мале Црне Горе имају следећу структуру: *присвојни придев од личног имена + именица*: Тако је и код фитонима (*Тривунов Бљушишурац*).

13. У ономастикону дурмиторског села Црне Горе примећено је свега шест трочланих топонима, што је, уосталом, у пуној корелацији са степеном стабилизованости земљишног именослова Пивске планине у целини. Од шест трочланих топонима четири се тичу теме овога прилога. У једном случају имамо бинарни пар *горњи : доњи*: *Горњи Међећи до : Доњи Међећи до*. Велики потес *Перадова гора*, несумњиво ради што прецизније оријентације на једном великом локалитету, добио је и трочлано име (*Горња Перадова гора*). Узани, а за дурмиторске пастире некада од виталног значаја улаз у велики потес Јаворовица именован је трочланом синтагмом: *Враћа од Јаворовица*.

РЕЧНИК

бара: *Јаблѧн бѧра* — бара крај Сушичког језера.

Бљушишурац, -урца м — увала (у Доњем селу) у којој расте трава *бљушишур*; *Тривунов бљушишурац* — долина (у Горњем селу) у којој расте *бљушишур*.

Бѧр — брдо на коме доминира стабло бора.

Борнашо рамо — в. *рамо*.

Борови врѧи — в. *врѧи*.

брдо: *Лучево брдо* — брдо изнад села обрасло клеком.

Брезова усов — в. *усов*.

Брѧнацац, -ѧнца м. — ливада, раван терен.

Бўква (2 ×) — 1. релативно раван терен, „ограђен“ гредама, има „понеко буково дрво“; 2. Врлетан терен, погодан за испашу коза; *Водѧна бўква* — страна и велико дрво (у кањону Сушице) које је задржавало воду.

Букове ѧѧине — в. *ѧѧине*.

Буснаѧи ѧѧок — в. *ѧѧок*.

Велики клек — в. *клек*.

Велики кљунак — в. *Кљунак*.

Велико грабље — в. *Грабље*.

влака — *Кобилѐћа влака* — страна на Кобилари (брдо у Штуоцу).

Водена буква — в. *Буква*.

Вра̑ша од Јаворови̑ца̑ — узак пролаз, улаз у Јаворовице; туда се „ујављују овце“ у кањон Сушице.

вр̑и: *Б̑орови̑ вр̑и* (ген. *вр̑и̑а*) — терен прилично кршевит, али се ипак коси.

глава: *Кобилѐћа гла̑ва* // *Кобилара* — брдо и страна у Штуоцу.

Говећа усов — в. *усов*.

гора: *Г̑орња Перадова г̑ора* — већи потес у кањону Сушице; *Језичк̑а г̑ора* // *Језић г̑ора* — шумом обрасле стране између кањона Таре и Сушице; *Кусоњина г̑ора* — шума, четинар, пашњак; *Перадова г̑ора* — стране у кањону Сушице обрасле шумом; *Сиров̑а г̑ора* — стране у кањону Сушице обрасле шумом; *С̑иублинск̑а г̑ора* — мањи потес шуме поред локве.

Горња Перадова гора — в. *гора*.

Горњи Међећи до — в. *до*.

Гра̑бље — стране зарасле у грабову шуму; *В̑елик̑о гра̑бље* — стране у кањону Таре обрасле шумом; *М̑ал̑о гра̑бље* — стране у кањону Таре.

Гугу̑и̑ни до — в. *до*.

до: *Г̑орњи Међећи д̑о* (ген. *д̑ола*) — огромна долина, дубодолина у Дурмитору; *Гугу̑и̑ни д̑о* — већа долина, пашњак са мало косанице; *Д̑оњи Међећи д̑о* — велика дубодолина у Дурмитору; *Дренови̑ д̑о* — долина у којој има дреновог дрвета.

долина: *Пелинова д̑олина* — већа долина, косаница.

Доњи Међећи до — в. *до*.

Дренови до — в. *до*.

ждри̑јело: *Међећ̑е ждри̑јело* — усек, превој у облику седла.

Живци̑//Живчи̑ћи//Живи̑ћи — већи потес шуме у Штуоцу.

Зв̑јер̑и̑ши̑а//Зв̑љер̑и̑ши̑а — већи потес у кањону Таре, терен богат дивокозама.

Змиње рамо — в. *рамо*.

Їве (2 ×) — долине у доњем делу села; страна и ивова шума у горњем делу села.

Ивове с̑иране — в. *с̑иране*.

Јаблан бара — в. *бара*.

Јав̑ор — равнији терен, пашњак на коме расту јавор, бор, смрча.

Јаворовице — велика страна у кањону Сушице обрасла боровом шумом.

Јас̑ик (2 ×) — до обрастао шумом; део кањона Сушице обрастао јасиковом шумом.

Јасика//Јасике — стране обрасле ситном шумом, јасиком и јелом.

Језић гора // *Језичка гора* — в. *гора*.

јела: *К̑р̑ња ј̑ела* — травнато точило, а при врху — плочаст терен.

Ј̑ели̑це — већи потес, стране у кањону Таре обрасле јеловом шумом.

Јели̑ћи — потес, главица повише насеља. Сада ту нема никакве шуме.

Јер̑еби̑це — стране, већи потес, ливаде.

Ражјишије — пристранци, мање стране.

рамо: *Борнашб рамо* (ген. *рамена*) — избочина у кањону Таре обрасла бором; *Бјуковб рамо* — избочина у облику рамена, равна, обрасла буквом и ситним растињем (кањон Таре); *Змињб рамо* — избочина и вала обрасла шумом (кањон Сушице).

Сиљеваче — стране у кањону Сушице. Терен обрастао *сиљевином* („ћубаста трава“).

Сирова гора — в. *гора*.

Сирове омор — в. *омора*.

Сџмина — страна и велика стена. Ту расте трава *сомина*.

сџране: *Јвове сџране* — већи потес у кањону Таре, обрастао ивом и другом белогирицом.

Сџублинска гора — в. *гора*.

Суви клек — в. *клек*.

Телећа ограда — в. *ограда*.

Телећа йродо — в. *йродо*.

џок: *Бјуснаџи џок* — врлетни терен: у доњем делу усов, а у горњем — боровина.

Тривунов бљушџурац — в. *Бљушџурац*.

Трњовци — долине и стране обрасле травом и великим, „коњским“ трњем.

усов: *Гџвеђа џсов* (ген. *џсови*) — точило у пашњаку.

Црјјемуша — страна обрасла травом „црјјемушом“.

Чемернаџи йод — в. *йод*.

Чемернаџице — долине у којима расте трава чемерика.

Чџста — равна страна, раније обрасла шумом, а сада — голет.

Шџма — терен обрастао шумом.

Шџме — терен обрастао закржљалом буковином.

15. Добро је познато да сваки локални ономастикон представља неку врсту неписане али врло поуздане историје тога простора. Такав случај је и са топонимијом дурмиторског села Мале Црне Горе, где су и фитоними и зооними успешно „обавили“ свој део „задатка“. И они, дакле, дају ту својеврсну слику тамошње флоре и фауне, додуше некомплетну због добро познатог принципа да се именује диференцијално, специфично, а да изостаје оно што је најобичније, што је присутно и неизбежно у свакодневном животу и комуницирању локалног становништва. Отуда су се у топонимији Црне Горе нашли *Бор*, *Брезова усов*, *Буква*, *Грабље*, *Дренови до*, *Иве*, *Јавор*, *Јасика*, *Јела*, *Клек*, *Омора*; *Гугуџни до*, *Јеребице*, *Лисичине*, *Међеђи до*, *Змињерамо*, али у ономастикону нема трага о *срнама*, *дивокозама*, *вуковима*, *орловима*, *јасџребовима*, становницима и господарима дурмиторских врлети. Критеријуми именованга географских потеса „жртвовали“ су у овом случају и *чијац*, најприсутнију врсту траве висинских

косаница, али су у микротопонимији Мале Црне Горе своје место нашли *бљушиџур*, *броћ*, *сиљевина*, *џелин* (*Бљушиџурац*, *Броћанац*, *Сиљеваче*, *Пелиновац*). На основу такозваних културних топонима (*Лаништије*, *Овсиштије*, *Ражиштије* и сл.) потомство ће знати које су пољопривредне културе узгајане на овим високим планинским просторствима.

ЛИТЕРАТУРА

- Благојевић 1971 — Обрен Благојевић, *Пива. Природа. Историја. Етнографија. Револуција*. — Београд (САНУ, Посебна издања, књ. CDXLIII, Одељење друштвених наука, књ. 69), 1971, стр. XI + 776 + 122 илустрације + карта.
- Вуковић 1938–39 — Јован Л. Вуковић, *Говор Пиве и Дробњака*. — Јужнословенски филолог, Београд, књ. XVII, 1–113.
- Вуковић 1940 — Јован Л. Вуковић, *Акцентни говори Пиве и Дробњака*. — Српски дијалектолошки зборник, Београд, књ. X, 185–417.
- Вукадиновић 1996 — Вилотије Вукадиновић, *Топоними зоонимског порекла*. — Ниш (Филозофски факултет. Издање поводом 25 година Филозофског факултета), стр. 75.
- Ивић 1956 — Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и штокавско наречје*. — Нови Сад (Матица српска), стр. 215 + дијалектолошка карта штокавског наречја.
- Томић 1949 — Светозар Томић, *Пива и Пивљани*. — Српски етнографски зборник, Београд, књ. LIX, 379–530 + XXVI прилога (фотографија) + карта Пиве.